

Kampen for tilrettelegging

En kartlegging av vanlige utfordringer for funksjonshemmede i videregående opplæring

INNHold: Oppsummering og konklusjoner: s. 2, Om rapporten: s. 3, Tidligere forskning på frafall: s. 3, Undersøkelse om vanlige utfordringer: s. 5, Tilrettelegging: s. 6, Forhold til lærere og medelever: s. 8, Samarbeid mellom skole og helsevesen: s. 10, Om å avbryte videregående: s. 13, Anbefalinger på bakgrunn av rapporten: s. 15.

Oppsummering og konklusjoner

RAPPORTEN går gjennom den nyeste forskningen på frafall og presenterer resultatene fra en undersøkelse foretatt av Unge funksjonshemmede. Mens det har vært et prioritert område fra regjeringens side å få bukt med frafallet i videregående, har det kommet få politiske signaler om funksjonshemmede i grunnopplæringen. Forskning gjort på frafall har heller ikke tatt med funksjonshemninger som mulig årsak til frafall. Unge funksjonshemmede mener vi har et kunnskapshull når vi mangler systematisk kunnskap om funksjonshemninger og videregående opplæring. Når vi vet at utdanning er desto viktigere for at funksjonshemmede skal kunne skaffe seg arbeid, ser vi at dette er et hull som trenger å tettes.

Unge funksjonshemmedes undersøkelse har tatt sikte på å finne ut hva ungdom tilknyttet våre organisasjoner selv opplever som de vanligste manglene ved tilrettelegging, hvor godt de trives og om de mener videregående er vanskeligere å gjennomføre for funksjonshemmede. Totalt vi vært i kontakt med rundt 70 ungdommer med ulike funksjonshemninger fra hele landet. Vi har funnet ut mer om hvilke problemer som ser ut til å være vanlige og hvordan disse ungdommene vurderer sin skolehverdag. Våre informanter oppgir at trives litt dårligere enn andre elever, og opplever oftere å bli mobbet. De tror også selv at ungdom i deres situasjon har lettere for å falle fra videregående.

RAPPORTEN VISER BLANT ANNET AT:

- Det store flertallet av informantene vi har hatt kontakt med mener det er vanskeligere for funksjonshemmede å gjennomføre videregående enn det er for andre.
- Flere av skolene informantene våre har gått på har vist mangel på forståelse for hvordan de skal tilrettelegge for funksjonshemmede elever.
- Mange av informantene våre opplever at skolen ikke tilegner seg grunnleggende informasjon om hvordan de skal tilrettelegge, og at de selv må gi samme informasjon flere ganger.
- Det finnes ingen systematisk kunnskap om hvor gode norske skoler er til å tilrettelegge for elever med funksjonshemninger.
- Det finnes ingen systematisk kunnskap om hvorvidt elever med funksjonshemninger avbryter videregående opplæring oftere enn andre.

UNGE FUNKSJONSHEMMEDES ANBEFALINGER PÅ BAKGRUNN AV RAPPORTEN:

- **Alle har krav på tilrettelegging.** Vår undersøkelse har avdekket flere historier hvor skoler har vist grov mangel på forståelse for funksjonshemmede elever. Dette er ikke akseptabel praksis i norske skoler. Vi mener skolene burde rapportere om hvilke aktiviteter de gjør for å bedre tilretteleggingen på lik linje med andre store arbeidsgivere.
- **Kunnskapshullet må tettes.** Det er en fare for at funksjonshemmede som gruppe ikke får den oppfølgingen de har krav på, og at dette gjør det vanskeligere å gjennomføre videregående. Vi mener det må settes i gang undersøkelser for å finne ut hvor mye god tilrettelegging har å si for gjennomføring av videregående.
- **Skoler og lærere må få informasjon.** Våre medlemmer har fortalt om dårlig informasjonsflyt i skolene. De må for eksempel ofte selv påta seg å informere til ulike lærere på samme skole om hva de har behov for av tilrettelegging. Vi mener det må på plass bedre strukturer for å informere lærere.

Om rapporten

UNGE funksjonshemmede har gjort denne undersøkelsen for å få et overblikk over hvilke utfordringer ungdom med funksjonshemninger eller kroniske sykdommer står ovenfor i videregående opplæring. Særlig var vi interessert i å se om det var indikasjoner på at disse ungdommene har lettere for å falle fra i videregående opplæring. Både intervjuene og spørreundersøkelsen er gjennomført med dette i tankene. Selv om vi har ganske bred representasjon av informanter, både geografisk og med tanke på type funksjonshemning, har vi for få informanter til å kunne generalisere funnene våre til alle ungdommer med funksjonshemning. Vi vil derfor presisere at resultatene må tolkes som pekepinner på hvilke problemer som oppleves som vanlige.

TIDLIGERE FORSKNING PÅ FRAFALL

Frafall i videregående er et tema som har fått mye oppmerksomhet de siste årene. Regjeringen skriver i Soria Moria II:

Regjeringen vil legge til rette for at alle kan fullføre en videregående opplæring som gir anerkjennelse i arbeidslivet eller for videre studier. Elevene skal bli bedre rustet fra grunnskolen av, få bedre støtte til å ta rette valg av videregående opplæring og det skal gjøres endringer i videregående som kan bidra til å motivere elevene til å fullføre. Integreringen mellom teori og yrkespraksis må bli bedre.¹

NOU 2009:18, «Rett til læring» sier mer om hvordan man kan legge bedre til rette for at alle elever skal kunne gjennomføre videregående. I utredningen fremmes det en rekke forslag for å gjøre tilretteleggingen i norske skoler bedre. Det pekes også på at en manglende oversikt over hvor mange elever som har ulike funksjonshemninger gjør det vanskeligere å vurdere omfanget av ulike tiltak.²

Det uttales i St.meld. nr. 44 (2008–2009) under overskriften «et solidarisk kunnskapssamfunn» at «for å lykkes i å tilby alle en utdanning og derigjennom en trygg plattform for livet videre, må faktorer som i dag fører til sosiale skjevheter, mangel på motivasjon og frafall rettes opp. (...) Regjeringen vil styrke utdanningssystemets evne til å motvirke sosiale forskjeller.»³

Frafallsproblematikk har altså fått mye politisk oppmerksomhet. Temaet har også vært gjenstand for en rekke forskningsrapporter og utredninger. Et av de bredeste overblikkene i nyere forskning gis i rapporten *Frafall i utdanning for 16-20 åringer i Norden*⁴ fra 2010. Rapporten tar for seg frafallsproblematikk i alle de nordiske landene, og starter med den innledende bemerkning at «når utdanningssystemet, en sentral samfunnsinstitusjon som har fått i oppgave av samfunnet å bringe flest mulig i hvert ungdomskull frem til å bestå videregående opplæring lykkes med 60–80 % av årskullene, da svikter denne institusjonen sin oppgave» (s. 11). Rapporten gjennomgår strukturen på videregående opplæring i de fem nordiske landene og ser på tidligere forskning på frafall. Hvilken rolle funksjonshemming spiller i frafall diskuteres imidlertid ikke, selv om funksjonshemming nevnes som en viktig grunn til at mange faller ut av arbeidslivet. Rapporten tar med seg den viktige observasjonen at frafall i videregående ofte er resultatet av en prosess som har pågått i mange år. Rapporten peker

² NOU 2009:18. *Rett til læring*. s.82

³ St.meld.nr.44 (2008-2009) *Utdanningslinja*. s. 5.

⁴ Markussen, E. (red.) (2010). *Frafall i utdanning for 16-20 åringer i Norden*. København: Nordisk Ministerråd.

på at de viktigste faktorene som påvirker hvem som faller fra er sosial bakgrunn, tidligere prestasjoner og skolefaglig engasjement. Rapporten om frafall i Norden kommer med få konkrete forslag til tiltak, med begrunnelse i at vi ikke vet nok om problemet til å komme med gode løsninger ennå.

Rapporten *Gull av gråstein*, som også kom i 2010, tar derimot sikte på å komme med klarere anbefalinger til tiltak for å hindre frafall.⁵ Rapporten sammenfatter av forskningen som er gjort på frafall og gir et konsist overblikk over den viktigste kunnskapen. Rapporten peker på mange av de samme årsakene til frafall som Markussens rapport, hovedsakelig sosiale faktorer og forskjeller mellom skoler. Rapporten henviser til en interessant analyse fra Statistisk Sentralbyrå over hvilke faktorer som avgjør forskjeller i skoleprestasjoner i Oslo.⁶ Dette er en grundig analyse som ser på elevenes familiebakgrunn, eventuell innvandringsbakgrunn, økonomi og så videre. Denne analysen ser imidlertid heller ikke på hvilken innvirkning funksjonshemninger har på skoleprestasjoner.

Utdanningsdirektoratets store årlige elevundersøkelse tar opp en rekke sider ved elevers skolegang. Den har med ett spørsmål om funksjonshemninger: «Er du blitt utsatt for urettferdig behandling/diskriminering på grunn av funksjonshemming?». Det er interessant at opptil 4,6 % (avhengig av klassetrinn) svarer bekreftende på dette spørsmålet⁷, men elevundersøkelsen som helhet sier ikke noe hvorvidt denne gruppen trives mindre på skolen, sliter mer med fag eller har andre fremtidsplaner enn andre elever.

De største og mest omfattende undersøkelsene av frafall de siste årene ser altså ikke på hvilken rolle det å ha en funksjonshemning spiller i gjennomføringen av videregående. I lys av denne forskningen er det liten tvil om at sosiale faktorer som foreldres utdanningsnivå og karakterer på ungdomsskolen er svært viktige når man skal finne ut hvilke samfunnsgrupper som står i fare for å falle fra. Forskningen sier imidlertid ikke mye om hvorvidt funksjonshemmede har lettere for å falle fra videregående. Den sier heller ikke hvilke problemer som er de viktigste å løse for å gjøre skolehverdagen lettere for denne gruppen. Ut fra våre medlemsorganisasjoners erfaringer virker det sannsynlig at funksjonshemmede har lettere for å falle fra enn andre elever. Vi vet at utdanning er enda viktigere når det gjelder å komme i arbeid for funksjonshemmede enn for andre.⁸ Det er dermed ekstra viktig å sikre at så mange som mulig i denne gruppen gjennomfører videregående.

⁵ Hernes, G. (2010). *Gull av gråstein*. Fafo-rapport 2010:03.

⁶ Hægeland et al. (2005). *Skolebidragsindikatorer for Oslo-skoler*. SSB-rapport 2005:36.

⁷ Wendelborg, C. (2011). *Mobbing, diskriminering og uro i klasserommet. Analyse av Elevundersøkelsen 2011*. NTNU Samfunnsforskning AS. s.10.

⁸ Fylling, I. og Sandvin, J. (2009) *Funksjonshemming, utdanning og arbeidsdeltakelse i Norden*. Notat til Helsedirektoratet.

Undersøkelse om vanlige utfordringer

FOR Å finne ut mer om hvilke utfordringer funksjonshemmede står ovenfor i videregående har vi gjennomført en intervjuundersøkelse og en spørreundersøkelse.

Vi har gjennomført intervjuer med 14 ungdommer med ulike funksjonshemninger, noen i fokusgrupper og noen individuelt. Den yngste informanten var 15 år, og den eldste var 33. Alle unntatt den eldste var under 22, og de fleste var i tenårene. Både synlige og usynlige funksjonshemninger var representert. Intervjuene var semistrukturerte, det vil si at vi hadde en enkel intervjuguide og stilte oppfølgingsspørsmål rundt de forhåndsbestemte temaene. Målet med intervjuene var å utforske hva ungdommene selv kom inn på når vi stilte generelle spørsmål om skolehverdag, tilrettelegging og planer for fullføring.

Intervjuene våre løftet frem en rekke ulike problemer elever med funksjonshemninger møter i skolehverdagen. For å finne ut mer om hvor vanlige utfordringene som ble beskrevet i intervjuene var, gjennomførte vi en spørreundersøkelse rettet mot medlemmer av våre organisasjoner. Undersøkelsen ble gjennomført via nettstedet SurveyMonkey i april og mai 2011. Undersøkelsen var helt anonym, ingen personopplysninger eller IP-adresser ble lagret.

Målgruppen for spørreundersøkelsen var ungdom mellom 15 og 30 år som har eller har hatt behov for tilrettelegging for å kunne delta i en vanlig skoledag. 83 personer klikket seg inn på undersøkelsen, og 54 personer fullførte undersøkelsen. Omtrent halvparten av respondentene oppga at de for tiden gikk videregående oppøring. Kun 4,8 % av respondentene hadde avsluttet videregående uten å fullføre, mens de resterende hadde gjennomført videregående. Respondentene våre oppga en ganske jevn spredning av alder, geografi og type funksjonshemming. Rundt halvparten var under 21 år, 33 % var 18 eller yngre og 7,4 % var 27 år eller eldre. Omtrent en tredjedel oppga å ha nedsatt bevegelsesevne, en tredjedel oppga kronisk sykdom og en tredjedel oppga nedsatt syn eller hørsel. Det var også en relativt jevn geografisk spredning, ikke noe fylke er representert med flere enn 13% av respondentene.

Hvilke typer funksjonshemninger har du? Flere kryss er mulig.

Nedsatt bevegelsesevne	27 %
Annen nedsatt fysisk funksjon.....	2 %
Kronisk sykdom	34 %
Nedsatt syn eller hørsel	32 %
Psykisk utviklingshemmet.....	11 %
Nevrologisk skade/sykdom.....	15 %
Psykisk lidelse	5 %
Lære- eller atferdsvansker	23 %
Andre former for funksjonshemming	10 %

Tabell 1: Type funksjonshemming (n=62)

Undersøkelsen var åpen slik at alle kunne svare, men vi spredte informasjon om undersøkelsen hovedsakelig til våre medlemsorganisasjoner. Vi spurte også om hvor de hadde fått vite

om undersøkelsen, og omtrent 60 % av respondentene fikk vite om undersøkelsen fra Unge funksjonshemmede eller sin egen diagnoseorganisasjon. De fleste som har svart på denne undersøkelsen er dermed antakelig medlemmer i en diagnoseorganisasjon. De aller fleste respondentene har gjennomført eller er i videregående opplæring. Vi antar dermed at de som har svart på undersøkelsen i hovedsak er relativt ressurssterk funksjonshemmet ungdom.

TILRETTELEGGING

Vi spurte i intervjuene og i spørreundersøkelsen om hvordan funksjonshemningen påvirket skolehverdagen og hva de trengte av hjelpemidler for å delta i en vanlig skoledag. Flere av informantene i intervjuene våre hadde behov for spesialstol eller å få sitte på bestemte steder i klasserommet. For noen gikk dette uproblematisk:

Jeg har ikke trengt så mye tilrettelegging. Jeg fikk en spesialstol, et ekstra sett med bøker og et gratis skap av skolen. Dette gikk uproblematisk å få, og spesialstolen fulgte meg fra ungdomsskolen til videregående.

– Roar, kortvokst

Andre hadde større utfordringer med å få tilrettelegging. Elin, som har vært kreftsyk, sa at hun «skulle ha fått ting tilpassa på skolen, men lærerne er så dumme at det ikke er mulig.» Vibeke, som har fibromyalgi, fortalte at hun skulle få et rom hun kunne slappe av i på skolen slik at hun kunne ta pauser i skoledagen. Ulempen var at rommet befant seg i nabobygget, og i tredje etasje, slik at hun ikke orket å gå til rommet om hun var sliten. Hun fortalte også at hun slet med å få fast plass i klasserommet:

Så ba jeg om å få sitte et sted hvor folk ikke gikk så mye forbi meg så de ikke skulle dytte borti meg hele tiden så... det ble tatt hensyn til kanskje i en måneds tid og så ble vi bytta på igjen.

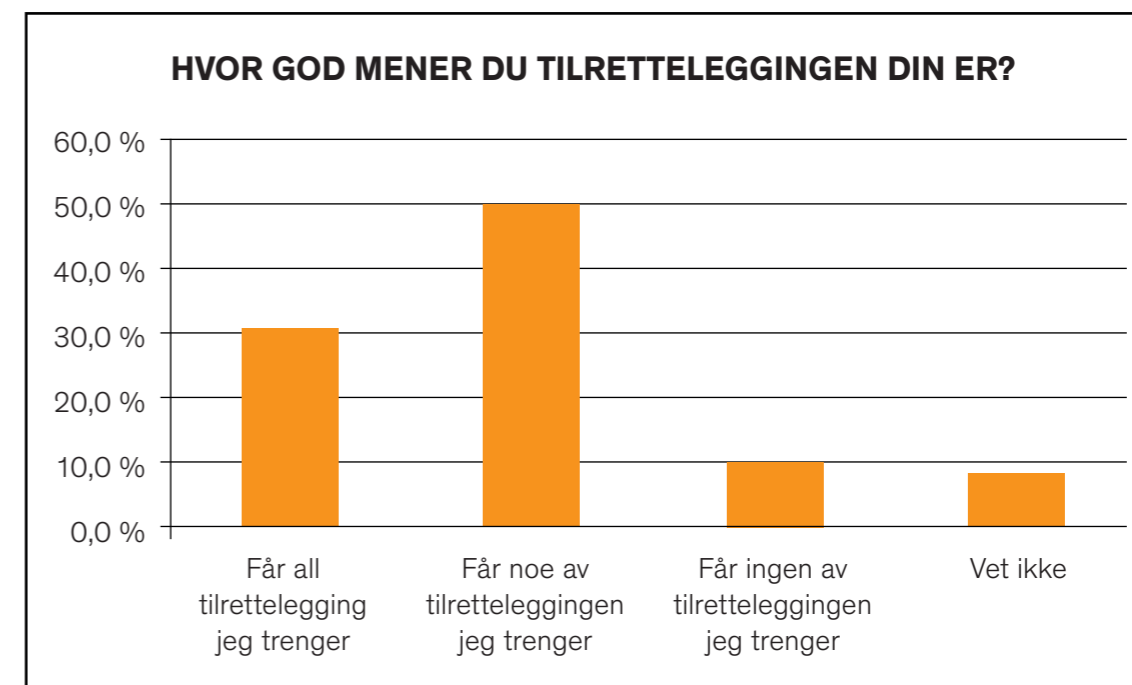
– Vibeke, fibromyalgi

Enkelte ungdommer ville ikke ha mye tilrettelegging. «Man vil jo være mest mulig normal», sa Helene, som hadde leddgikt. Hun fortalte også at hun hadde møtt andre med leddgikt som ikke hadde fortalt om sykdommen til lærerne, de uttrykte et ønske om å være normale så lenge som mulig.

Overgangsproblematikk ble nevnt av flere. For noen gikk det veldig greit å få de samme tilretteleggingene på videregående som på ungdomsskolen. Utstyr fulgte med mellom skolene og mange fikk gitt god informasjon til de nye lærerne, men for andre var det mer utfordrende. Karl fra dysleksiforbundet tok opp hvordan manglende tilrettelegging slår ut sent i skolegangen:

Man får diagnosen når man begynner på barneskolen, så får man tilrettelegging og henger litt i. (...) Det er kanskje på slutten av semesteret man ser de største konsekvensene, man henger alltid bak og det gapet blir større og større etterhvert. Da er det man virkelig finner ut at dette klarer jeg ikke. (...) Det bygger seg opp, litt etter litt, man får ikke tilrettelegging. Det toppe seg med at i slutten av tenårene tenker man at dette klarer jeg ikke.

– Karl, dysleksi

Figur 1: Kvalitet på tilrettelegging (n=58)

I spørreundersøkelsen spurte vi «hvor god mener du tilretteleggingen din er?» Her ser vi at det kun er en tredjedel som mener de får all tilretteleggingen de trenger. 10,3 % mener de ikke får noe av tilretteleggingen de trenger.

	Helt/litt uenig	Hverken eller	Helt/litt enig
Det har gått raskt for meg å få skaffet den tilretteleggingen jeg har behov for	50,0 %	8,6 %	41,4 %
Jeg har måttet kjempe med skolen for å få den tilretteleggingen jeg har behov for	41,4 %	13,8 %	44,8 %

Tabell 2: Tilgang på tilrettelegging (n=58)

I intervjuene hørte vi noen historier fra ungdom som følte de måtte bruke mye tid og krefter på å sikre seg tilrettelegging. Vi spurte om dette i spørreundersøkelsen. Halvparten av respondentene våre mente det ikke hadde gått raskt å skaffe nødvendig tilrettelegging, og 44,8 % var enige i at de hadde måttet kjempe med skolen for å få tilrettelegging.

Hvilke typer tilrettelegging trenger du for å delta i skolehverdagen, og hvilke tilbud har du fått? Kryss av det som passer.		
	Har behov totalt	Har behov, men har ikke fått
Utvidet tid på prøver	74 %	17 %
Andre former for tilrettelegging	46 %	17 %
Spesialundervisning separat fra klassen	43 %	19 %
Spesialprogramvare til datamaskin	43 %	17 %
Tilrettelagt timeplan	43 %	17 %
Transport til skolen	35 %	11 %
Ta videregående over flere år enn tre	35 %	2 %
Tilrettelegging av klasserommet	26 %	6 %
Tilrettelagt litteratur	22 %	17 %
Personlig assistent	22 %	11 %
Teleslynge	20 %	6 %
Tilrettelegging av bygningsmasse	15 %	7 %

Tabell 3: Tilbud og behov for tilrettelegging (n=54)

For finne ut mer om hvor god tilgang det er på ulike former for tilrettelegging på skolen, spurte vi også om dette i spørreundersøkelsen. Vi ba respondentene krysse av om de hadde fått, eller hadde et udekket behov for, en rekke ulike tilbud. Tabell 3 viser svarene vi fikk. «Har behov totalt» viser hvor mange prosent av respondentene som mente de hadde behov for et gitt tilbud. «Har behov, men ikke fått» viser hvor mange prosent av respondentene som sa de ikke hadde fått et gitt tilbud de hadde behov for. Utvidet tid på prøver, for eksempel, var det altså 74 % av respondentene som mente de hadde behov for, hvorav 17 % ikke hadde fått tilbud.

Generelt er det de tilbudene flest har behov for som også har størst udekket behov. De mest interessante svarene er der hvor det er store gap mellom tilbud og behov. Personlig assistent og tilrettelagt litteratur skiller seg ut her ved at relativt mange av de som har behov for det sier de ikke får det. Kun 5 % av respondentene sier de får tilrettelagt litteratur, mens 17 % oppgir et udekket behov. Enkelte tilbud skiller seg ut i motsatt retning. Å ta videregående over flere år er noe mange sier de har fått, og få sier de mangler. Nesten halvparten (43 %) svarer at de har behov for «andre former for tilrettelegging», noe som kan tyde på at listen over mulige tilbud ikke var uttømmende nok. Det er et stort mangfold av elever med funksjonshemninger, og det er viktig å huske på at selv om mange har til felles at de har behov for tilrettelegging er innholdet i tilretteleggingen ulikt for hver elev.

Vi har gått gjennom svarene og sett om det er noen typer funksjonshemninger det er ekstra vanskelig å få tilrettelegging for. Vi har ikke funnet noen sterke sammenhenger her. Ettersom

undersøkelsen vår er relativt liten har vi valgt å ikke analysere svarene utover å oppgi hvor mange som svarte hva.

FORHOLD TIL LÆRERE OG MEDELEVER

Læreren har en sentral rolle i å gi elevene god tilrettelegging. Informantene våre har hatt ulike opplevelser med sine lærere, og mange av dem var bekymret for at lærerne ikke forsto hvordan funksjonshemningen deres påvirket skolehverdagen.

Roar mente lærerne var omtenkssomme og tok hensyn til hans kortvoksthet. Særlig i gymmen satt han pris på å ha fleksible lærere, selv om han mente mange kortvokste ikke ble utfordret nok til å dytte grensene sine. Gymlærerne var kanskje litt for fleksible og lot elever sluntre unna. «Mange jeg kjenner som ikke gidder å ta gym, hopper heller over», fortalte han om andre kortvokste han kjente.

Helene la vekt på at leddgikten hennes var usynlig, og at det da kunne være vanskelig for lærere å skjønne hva hun trengte av tilrettelegging. «Vi ser jo helt friske ut, det er jo det som er problemet», sa hun. «Og så vil vi greie ting selv, vi spør ikke om å få utsatte innleveringsfrister eller sånt.» At lærerne ikke er klar over hvordan en funksjonshemning påvirker skolehverdagen ble også bemerket av Irene, som har dysleksi. Hun mente dette ble en større utfordring på videregående. «På ungdomsskolen får man sympati, læreren setter deg opp en karakter kanskje. Men når man kommer på videregående vet ikke lærerne det [at man har dysleksi] og der blir skillet enda større, man får mye dårligere karakterer og selvbilde.»

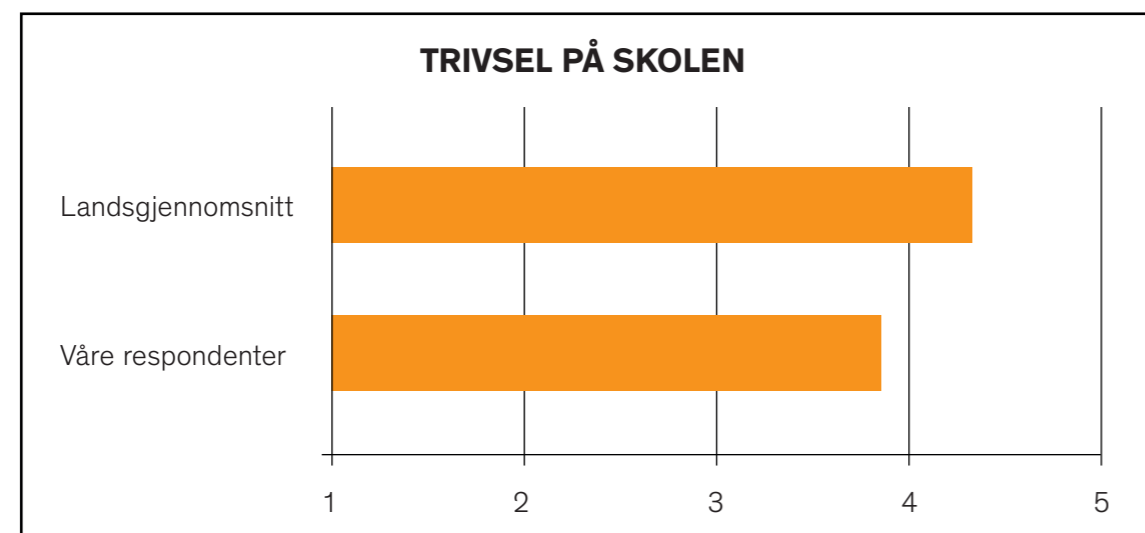
Det klareste eksemplet på at lærere ikke forsto en funksjonshemning kom fra Elin, som hadde vært kreftsyk og fått utmattelsessyndrom i etterkant. Hun fikk ekstraundervisning i en annen klasse, men var frustrert over at de gjennomgikk på nytt de samme tingene hun allerede hadde lært. Det var tydeligvis ikke noe samarbeid mellom lærerne i hovedklassen og ekstraundervisningsklassen. Elin fortalte at det var godt samarbeid mellom lege, fysioterapeut og psykolog, men at:

Det er det med skole som ikke fungerer for meg. At lærerne ikke samarbeider, de skjønner det ikke. Jeg føler meg veldig ignorert. (...) Jeg har ikke peiling [på hvorfor de ikke samarbeider], mamma og pappa satt i møte med fysioterapeut og PPT og alt, kontaktlæreren min sitter og ler. (...) Han bare skjønnte det ikke. Det ble jeg helt sjokkert over. Okei, kanskje du ikke skjønner det, men prøv.
– Elin, kreftsyk

Medelevenes holdninger til funksjonshemning er naturligvis viktig for hvor godt man trives i skolehverdagen. Helene, som har leddgikt, oppsummerer det slik:

Tilbakemeldingene fra dem [medelevene] er bare positiv, det er spesielt gøy å dytte meg rundt i rullestol. Opp gjennom tidene har jeg fått slengt kommentarer etter meg, men da har jeg bare slengt tilbake. Mange var misunnelige på meg på ungdomsskolen, på at jeg fikk være inne i friminuttene. Da sa jeg at du kan godt få være inne du og, men da skal du få leddgikta også.
– Helene, leddgikt

I spørreundersøkelsen spurte vi om hvor enige respondentene var i utsagnet «jeg trives på skolen». 65,5 % var litt eller helt enige i dette. Den årlige Elevundersøkelsen har også med spørsmål om sosial trivsel. Der rapporteres det at sosial trivsel blant VG1-elever i Norge, på en skala fra 1 til 5, i snitt er på 4,33.⁹ Om man regner om svarene fra vår undersøkelse til en skala med «helt uenig» som 1 og «helt enig» som 5, kan vi sammenlikne dette med skåren for sosial trivsel på landsbasis. Våre respondenter ligger da i snitt på 3,85.

Figur 2: Trivsel på skolen, omregning av svar fra våre respondenter sammenliknet med landsgjennomsnitt (n=55)

Helene holdt foredrag for den nye klassen sin om hvordan det var å ha leddgikt. For henne gikk dette bra, men for Vibeke, som har fibromyalgi, virket ikke foredraget etter hensikten.

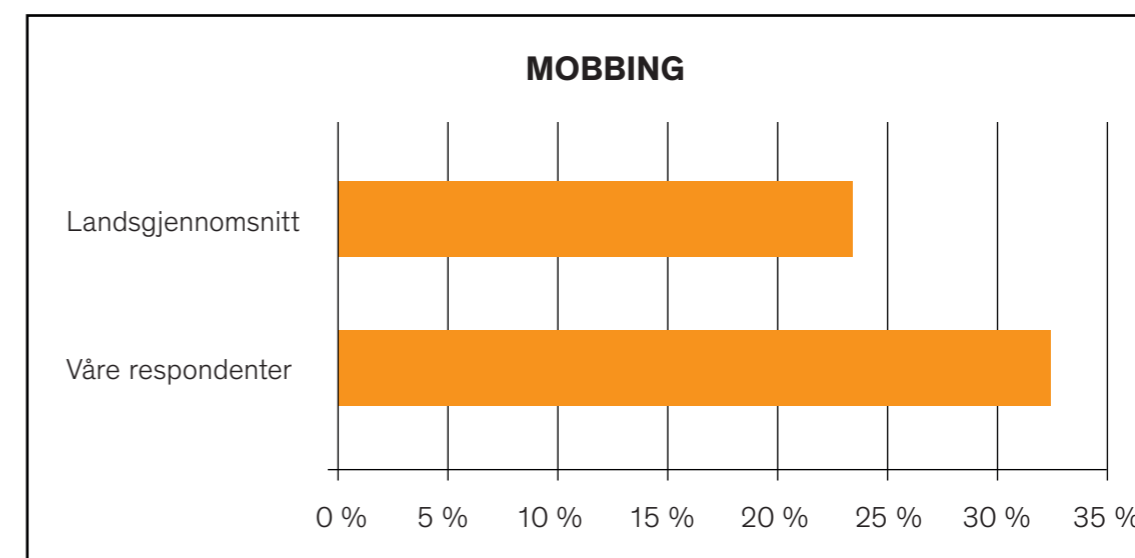
*Da jeg kom tilbake på skolen holdt jeg foredrag for klassen min om fibromyalgi og hvordan det påvirket meg. Det gikk bra, men det var ikke alle som forsto like godt hva det ville si. En elev sparka meg med en ball, da kunne jeg ikke gå i fire dager. Så kom jeg tilbake på skolen og den samme eleven erta på meg en annen som også sparka ball. Da kunne jeg ikke gå igjen i fire dager til. Så bortsett fra noen få venninner fikk jeg ikke så mye støtte fra medelevene mine.
– Vibeke, fibromyalgi*

En annen informant, Elin, fikk tilbud om at noen skulle komme og snakke om hva det ville si å ha utmattelse etter kreftsykdom. Men Elin ønsket ikke dette, med begrunnelsen at hun ikke ville være «hun jenta som skal ha spesialbehandling, det orker jeg ikke.» En annen av våre informanter, Ingrid, som er hjerte- og lungesyk, ble mobbet for sin funksjonshemning over mange år. Hun mener mer informasjon ville ha hjulpet mot mobbingen: «Grunnen til at jeg ble mobbet var nok for lite informasjon om hvorfor jeg var cyanotisk [blå på lepper og hender], og ikke var som alle andre.»

I spørreundersøkelsen stilte vi spørsmål om mobbing. 11 % av respondentene våre sier de har blitt mobbet av læreren. 32,6% av våre informanter sier de har opplevd å bli mobbet for sin funksjonshemning. Til sammenlikning svarer 23,5 % av alle videregående elever totalt at de har blitt mobbet en sjelden gang eller oftere (15,0 % svarer at de har blitt mobbet «en sjelden gang»¹⁰

⁹ Wendelborg, C. (2011) Analyser av indeksen på Skoleporten 2011. Analyse av Elevundersøkelsen 2011 på fylkes- og nasjonalt nivå for 7. og 10. trinn samt VG1. NTNU Samfunnsforskning AS. s. 18.

¹⁰ Wendelborg, C. (2011) Mobbing, diskriminering og uro i klasserommet. Analyse av Elevundersøkelsen 2011. NTNU Samfunnsforskning AS. s. 4.

Figur 3: Prosent som sier de har blitt mobbet av medelever, våre respondenter og landsgjennomsnitt (n=55)

SAMARBEID MELLOM SKOLE OG HELSEVESEN

Samarbeidet mellom lærere og helsevesenet er sentralt for å sikre en god helhetlig oppfølging av funksjonshemmede elever. Flere av dem vi intervjuet tok opp dette. Som nevnt opplevde Elin at dette fungerte svært dårlig. Tor, som også hadde utmattelse, opplevde derimot at lærer og helsevesen samarbeidet godt. Han fortalte at alle stilte opp og at han hadde et oppfølgingsteam som fungerte.

Når man er mye borte fra skolen er samarbeidet desto viktigere. Vibeke fortalte at da hun først ble syk med fibromyalgi ble hun innlagt på Rikshospitalet og hadde 40 fraværskdager i høstsemesteret alene. Sykehuset og skolen hadde kontakt hele veien, men det var en utfordring å få med seg pensum med så mye sykefravær.

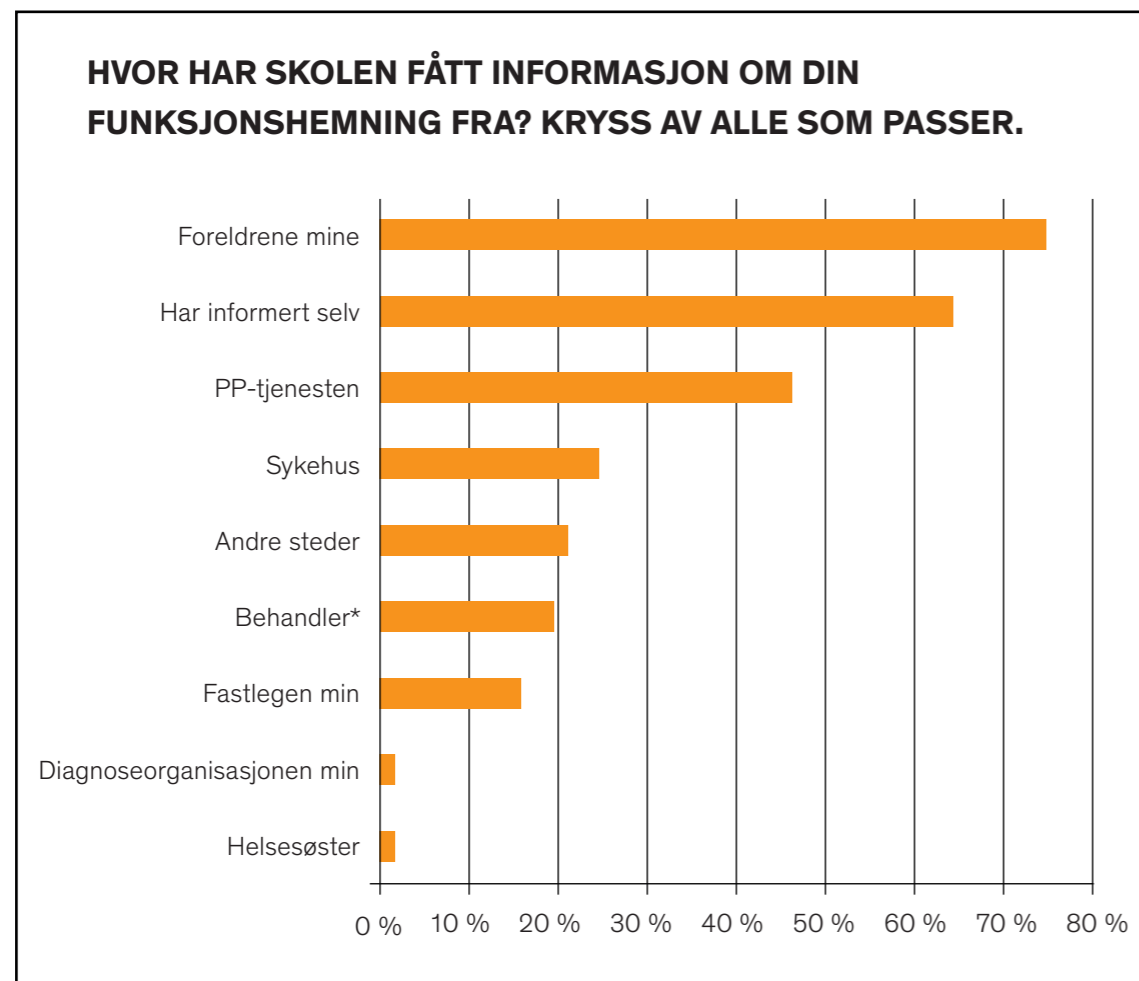
Flere informanter var frustrerte over å måtte fortelle om sin funksjonshemning til forskjellige lærere om og om igjen. Vibeke fortalte at hun hadde et godt møte med en rådgiver før hun begynte på videregående, og fikk pratet med kontaktlæreren om sykdommen. Men det var ikke noen informasjonsflyt til andre lærere. «Det er så mange forskjellige lærere, du må gå og fortelle at du er syk og at du har sånn og sånn behov», fortalte hun. «Det blir ganske kjedelig, og hvis noen er vikar så må du da forklare dem. Har tatt den praten mange ganger i løpet av videregående.»

Ingen av lærerne eller behandlerne til Vibeke var klar over at det eksisterte informasjonsbrosjyrer om fibromyalgi som man kunne få. Vibeke fant ut om disse brosjyrene i etterkant. Vi spurte om lærernes deling av informasjon i spørreundersøkelsen. Over halvparten (54,4 %) var enige i påstanden «Jeg må gi samme informasjon om funksjonshemningen min flere ganger til forskjellige lærere på samme skole.»

	Helt/ litt uenig	Hverken eller	Helt/ litt enig	Vet ikke
Lærerne mine deler informasjon om min funksjonshemning seg imellom	29,8 %	17,5 %	29,8 %	22,8 %
Lærerne mine samarbeider om å tilrettelegge undervisningen min	35,1 %	12,3 %	45,6 %	7,0 %
Jeg må gi samme informasjon om funksjonshemningen min flere ganger til forskjellige lærere på samme skole	14,0 %	24,6 %	54,4 %	7,0 %

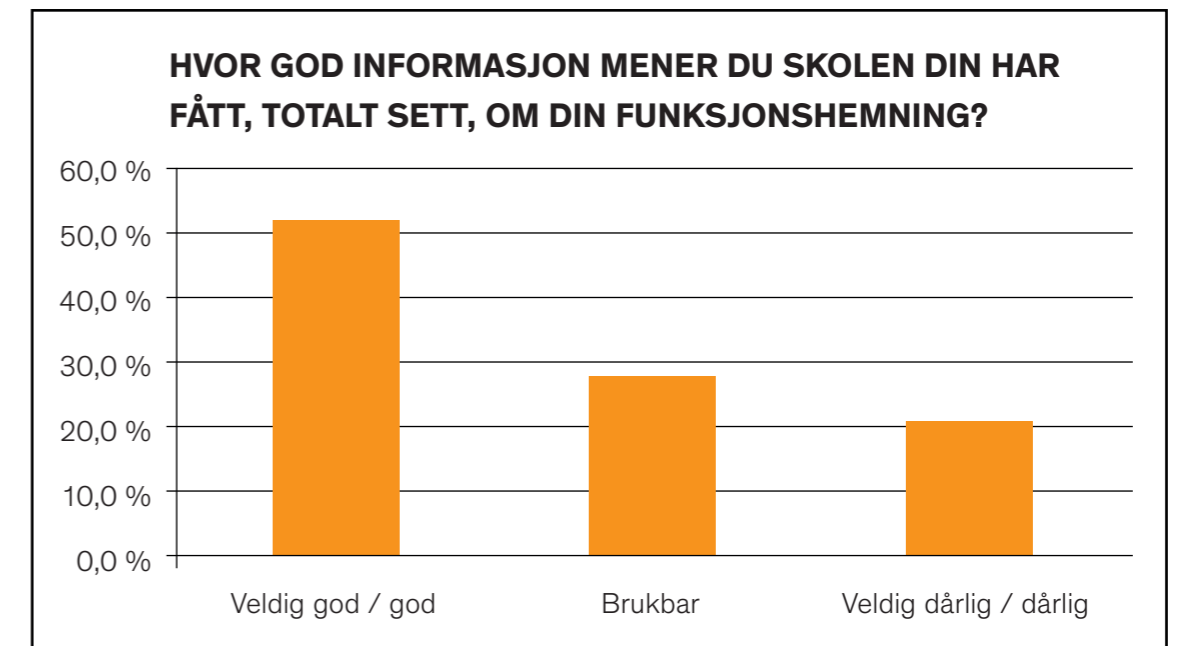
Tabell 4: Informasjonsdeling mellom lærere (n=57)

Vi spurte om hvilke kilder skolen hadde brukt til å få informasjon om elevenes funksjonshemninger i spørreundersøkelsen. Respondentene oppga seg selv og egne foreldre som de klart viktigste informasjonskildene skolen hadde til deres funksjonshemning.

Figur 4: Informasjonskilder (n=56) *psykolog, ergoterapeut, fysioterapeut og liknende

I intervjuene var det også noen som mente at lærerne fikk dårlig informasjon om hva eleven hadde behov for av tilrettelegging. Vi spurte om dette i spørreundersøkelsen, og selv om de fleste (51,8 %) mente skolen hadde fått god informasjon, var det en femtedel (20,4 %) som mente skolen hadde fått dårlig informasjon.

Figur 5: Informasjonskvalitet (n=54)

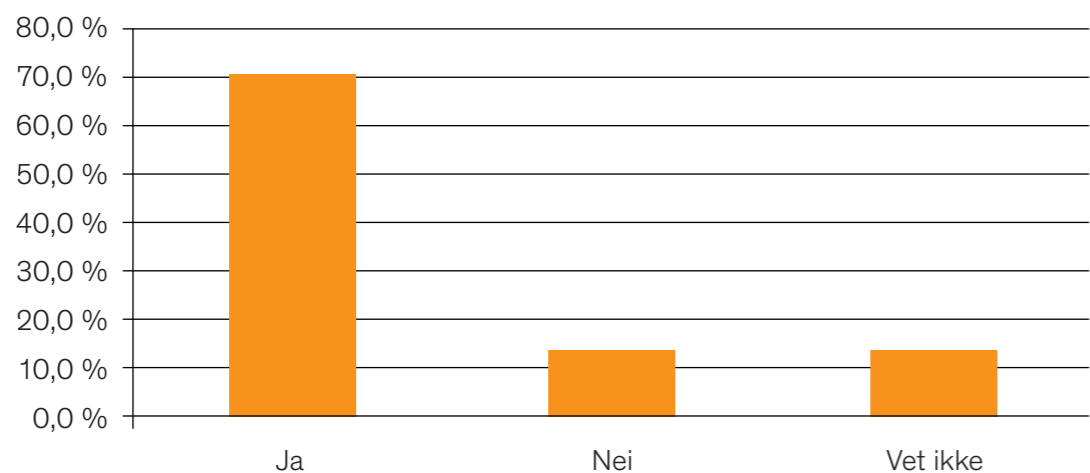
OM Å AVBRYTE VIDEREGÅENDE

Vi spurte om informantene trodde funksjonshemmede hadde lettere for å avbryte opplæringen sin. Roar mente noen kortvokste sluttet fordi de hadde fått for mye støtte i oppveksten. «Mange som gir faen og lever på trygd», sa han. Han mente at det å gi selvtilitt og tro på at man kan klare utfordringer var det viktigste man kunne gjøre for at kortvokste skulle fullføre utdanning. Helene mente at elever med leddgikt ikke hadde lettere for å slutte på skolen. «De er som vanlige unger bare med litt mer fysiske plager. Slutter ikke med mindre helseplager blir så sterke at de ikke klarer å gå på skolen.» Hun hadde klare planer for fremtiden og bemerket at det er mange hjelpemidler man kan bruke, og at hun kunne gå ned i 50 % dersom læretida skulle bli for hard.

Vibeke mente på den andre siden at elever med fibromyalgi hadde lett for å falle fra. Hun har jobbet mye frivillig som likemann, og fortalte hun hadde vært i kontakt med tre stykker som måtte gi opp videregående den siste tiden. «Det er ingen gode samtaler», sa hun. «De kunne gjennomført videregående om de fikk tilpasning.» Ingrid, som hadde hjerte- og lungesykdom, avsluttet opplæringen sin på grunn av sykdommen og mobbing. Hun opplevde stigmatiseringen som vanskelig: «De trodde ofte jeg var lat, og ikke orket bare for at jeg ikke orket.»

I spørreundersøkelsen spurte vi om de trodde det var vanskeligere for funksjonshemmede å gjennomføre videregående. Hele 70,9 % svarte ja på dette.

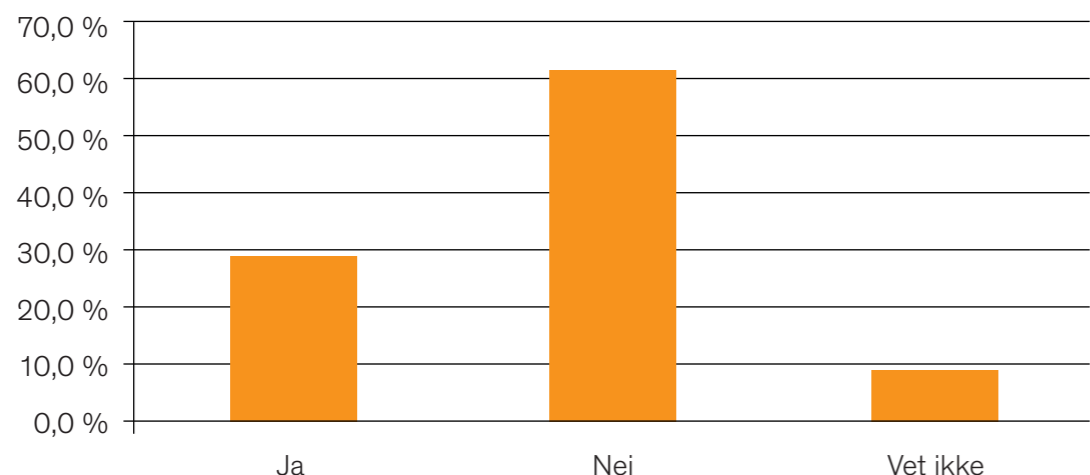
TROR DU AT PERSONER MED DIN FUNKSJONSHEMNING HAR VANSKELIGERE FOR Å FULLFØRE VIDEREGÅENDE ENN ANDRE ELEVER?

Figur 6: Gjennomføring av videregående (n=55)

Vi spurte også konkret om respondentene selv hadde vurdert å droppe ut av videregående. 29,1 % sa de hadde vurdert dette. Dette kan tolkes på flere måter. Omtrent en av tre elever dropper faktisk ut, så på den ene siden er dette ikke et overraskende svar. På den andre siden er de som har svart på vår undersøkelse personer som har gjennomført eller er under videregående opplæring – under 5 % av respondentene sa de hadde avbrutt opplæringen. De er også aktive medlemmer i en diagnoseorganisasjon og antakelig relativt ressurssterke. Det er dermed ikke urimelig å anta at denne undersøkelsen undervurderer problemene funksjonshemmede elever opplever.

HAR DU VURDERT Å DROPPE UT AV VIDEREGÅENDE?

Figur 7: Vurdering av egen motivasjon (n=55)

Anbefalinger på bakgrunn av rapporten

ALLE HAR KRAV PÅ TILRETTELEGGING

I vår undersøkelse alene har vi avdekket flere historier hvor skoler har vist grov mangel på forståelse for funksjonshemmede elever. I intervjuene har vi hørt om skoler som har ignorert viktige tilretteleggingstiltak og dermed betydelig forringet utdanningsmulighetene til elevene. I spørreundersøkelsen svarer kun en tredjedel at de får all tilretteleggingen de trenger. Dette er ikke akseptabel praksis i norske skoler. Vi mener skolene burde rapportere om hvilke aktiviteter de gjør for å bedre tilretteleggingen på lik linje med andre store arbeidsgivere.

KUNNSKAPSHULLET MÅ TETTES

Litteraturgjennomgangen har vist at det ikke finnes noen systematisk kunnskap om hvor godt funksjonshemmede klarer seg i norske skoler. For funksjonshemmede er utdanning ekstra viktig da det åpner flere muligheter til arbeid. Det er en fare for at funksjonshemmede som gruppe ikke får den oppfølgingen de har krav på, og at dette gjør det vanskeligere å gjennomføre videregående. Vi mener det må settes i gang undersøkelser for å finne ut hvor mye god tilrettelegging har å si for gjennomføring av videregående. Det burde for eksempel legges inn spørsmål om funksjonshemninger i den årlige elevundersøkelsen.

SKOLER OG LÆRERE MÅ FÅ INFORMASJON

I intervjuene var det flere som fortalte at de selv i praksis var eneansvarlig for å gi skolen informasjon om sin funksjonshemning. Tilrettelegging skal være del av et samarbeid mellom flere aktører, og skolene har et ansvar for å sikre god tilrettelegging uavhengig av om eleven har ressurser til å fortelle om sine behov til hver nye lærer. Det må skapes systemer for å gi god informasjon om hvilken tilrettelegging som trengs. Disse må både ivareta elevenenes personvern og gir lærerne verktøy til å kunne drive god og inkluderende opplæring.

